

DRUŽBENI, ZGODOVINSKI, MORALNI IN PRIPOVEDNI VIDIKI VORANČEVE PROZE

Razprava prinaša uvid v glavne določnice književnega opusa Prežihovega Voranca. S pomočjo novel *Kurjak* in *Samorastniki*, romana *Požganica* in potopisa *Gospodsvetsko polje* opozarja na pisateljevo literariziranje socialne in moralne problematike, epsko širino ter izjemno subtilnost, na premišljeno naracijo ter na daljnovidnost pri opisovanju narodnopolitičnih razmer na avstrijskem Koroškem.

Ključne besede: Prežihov Voranc, socialni realizem, roman, potopis, novela, tendenca, socialna ideja

1

Namen revijine tematske številke o literarnem ustvarjanju Prežihovega Voranca so novi literarnozgodovinski pogledi na pisateljev ustvarjalni opus. Ta cilj je seveda povsem razumljiv, vprašanje pa je, ali so konteksti, v katerih danes premišljamo književno dogajanje pri Slovencih, še naklonjeni branju avtorja, kakršen je bil Prežihov Voranc. Želim vprašati, ali je pisateljevo delo toliko aktualno, da bi »nekdo od stroke« o njem razmišljal, če ne bi ravno letos preteklo šestdeset let od avtorjeve smrti? Odgovor na to zdaj pravzaprav ni pomemben, bistveno je, da je treba tega klasika slovenske književnosti posebej zaradi nekaterih temeljnih značilnosti njegove poetike v današnjem času, ko se srečujemo z različnimi realističnimi literarnimi zagoni, ponovno premisliti. Mnenja sem, da ga je nujno ponovno brati tudi zato, ker se v aktualni književni praksi prepogosto srečujemo z zgolj bolj ali manj veččim oblikovanjem zgodbe in s hkratnim primanjkljajem na področju, kjer naj bi se posamezne sestavine besedila smiselno povezovale tako, da se tematizira določen problem.¹ Tam, kjer nastaja eden od presežkov

---

¹ Gre za institucionalizirane izjave, ki tvorijo koherentno besedilo – diskurz.

dela, ki želi biti literarna umetnina in hoče ter mora sledenje dogodkom nadgraditi s sporočilom – idejo. Ob neki drugi priložnosti sem zapisal, da je razliko med literaturo in literaturo mogoče ponazoriti s parafrazo Valéryjeve misli o nasprotju med hojo ter plesom.² Zdaj dodajam, da v Vorančevem opusu brez težav najdemo romane, potopise, kratke zgodbe ali novele, ki navedeno potrjujejo.

Na tem mestu bi sicer lahko razpravljali o tem, ali so Vorančeva Hudabivška Meta, Radmanca in mati, ta je z nadčloveškimi naporu z otrokom v naročju pešačila čez zasneženo Peco, literarni konstrukti, ki se jih ne da pripeti na danes nam dostopni referenčni krog. Gotovo bi bilo mogoče ocenjevati marsikatero njegovo delo kot literaturo, ki si s svojo socialističnorealistično podlago več desetletij po nastanku ne zasluži več kot dolžno spoštovanje, vendar mislim, da je prav danes in kljub nekaj upravičenim pomislekom prenekatera pripoved obravnavanega slovenskega socialnega realista ter socialnega realizma sploh zanimiva in aktualna. Govori nam sicer iz nekega drugega časa, o ljudeh in dogodkih, ki so daleč od nas, a hkrati drži, da velik del Vorančevega opusa bralca prej ali slej prepriča s poznavanjem zgodovine, družbenih razmerij, z analitično močjo, epskostjo in liriziranimi mesti, s subtilnostjo ter pretresljivostjo, predvsem pa z veliko skrbjo za (preprostega) človeka. Ta je bodisi žrtev nenavadnih, tudi patoloških potez svojega značaja, ki ga potisnejo čez rob moralnih norm in utečenih, recimo kar dogovorjenih navad ter običajev, bodisi je nesrečnež, po naključju usode postavljen v središče socialnih in nacionalnih sporov, ali žrtev brezobzirne politike. Prav silna pisateljeva zavzetost, izpovedna moč, občutek za včasih čisto obrobne človeške usode ter za vsem tem jasna ideja o pravičnosti in vera, da je zlo zgodovinska kategorija, tega pisatelja še zmeraj uvrščajo v kanon slovenskega slovstva.

Drugi vzrok Vorančeve aktualnosti vidim v dejstvu, da se pravzaprav že dalj časa ponovno srečujemo z odsotnostjo etičnega uravnavanja stvari, da so socialne stiske zelo pogost del družbe in je surova ekonomska logika zajela vse plasti javnega življenja. Končno je treba pomisliti še na danes živo problematiko različnih spolnih praks.

V nadaljevanju bom opozoril na nekaj zelo različnih in hkrati karakterističnih del, ki, prvič, celovito kažejo Vorančev problemski tloris in pripovedni način, ter, drugič, poudarjajo pisateljevo aktualnost v sodobnem času. Tu mislim na tematiziranje seksualne patologije, nenavadne pokončnosti in upornosti, poudarjanje socialnih in narodnopolitičnih vprašanj ter pretanjen občutek za osebno stisko, skoraj že mitološko vzdržljivost, voljo in predanost.

2

Slovenska literarna zgodovina pozna pisateljevo črtico *Kurjak*, vendar jo bo zaradi njene izzivalnosti v prihodnje gotovo potrebno ponovno premisliti. Verjetno tudi

² Paul Valéry se s svojo primerjavo naslanja na stališče Jean-Paula Sartra, da je proza v primerjavi s poezijo mnogo bolj usmerjena na cilju z dalekosežnimi in povratno delujočimi posledicami.

s stališča literarne psihologije. Lahko bi sicer ugibali, zakaj se je Voranc lotil »težke snovi«, se ukvarjali s tem, kako groteskno značajevko povezati z njegovim siceršnjim socialnim, narodnostnim in političnim angažmajem. Vendar ne gre za to. Bistveno je, da je taka pripoved nastala. Objavljena je bila leta 1940 v *Sodobnosti*, in to kljub temu da je založnik Naše založbe, kjer je bil tega leta natisnjen pisatelj roman *Doberdob*, Ciril Vidmar uredniku *Sodobnosti* Ferdu Kozaku objavo odsvetoval. Da je storil tako, ne preseneča. Voranc je bil v tem času vendarle že profiliran in posebej v takrat naprednih krogih ugleden pisec. Nenazadnje je imel za sabo objavo nekaterih svojih ključnih besedil, denimo *Boja na požiralniku* (1935) in *Požganice* (1939), leto objave *Kurjaka* pa je tudi leto izida *Samorastnikov*. Končno je bil Prežihov Voranc še človek s poudarjenim interesom za socialna vprašanja, pisatelj v evropskem prostoru razširjenega socialnega realizma, politični aktivist. S *Kurjakom* je pred občinstvo prišlo delo, ki je dodobra poseglo v utečene predstave o pisatelju. Voranc je namreč v tej noveli s posebnim ustvarjalnim pogumom tematiziral čudaštvo, še več – patologijo posameznikovih čustev, navad ter interesov. Primerjava z nekaterimi deli slovenskega realizma, denimo s Tavčarjevo *Šarevčevo slivo*, kjer osamela in grda Meta s svojim nerazumnim branjenjem očetove oporoke ter krčevitim poveličevanjem neodvisnosti zdrsrne na najnižjo raven kmečkega etosa, ali s Kersnikovo sliko *Mačkova očeta*, ko pisatelj slovenskega kmeta razgali v grobi podobi ekonomskih koristi, pokaže, da je Voranc stopil še korak dlje. V noveli namreč ne gre več le za moralni in socialni razkroj ruralnega okolja, ta je v slovenski književnosti vendarle pogostokrat ohranjal pozitivno podobo, temveč za evokacijo dveh novih vprašanj: izživljanja nad živalmi in sodomije. S tem je pripoved dokončno razbremenila lažne misterije o (malem) človeku ter preseгла ontološke modele, morebiti celo predsodke seksa. »Vorancšlovje« seveda ve, da se je pisec večkrat loteval neobičajnih ljudi, nenavadnih značajev in zapletenih psihologij ter je individualizirano in samosvojo problematiko postavljal ob bok socialnim ter nacionalnim temam. Tako poznamo omejenega in invalidnega fanta v črtici *Ramukov terc* ali pohabljenega Vestra v črtici *Stari grad* pa gluhonemo Černjakovo siroto (*Jamnica*) in božjastnega Miho (*Jamnica*) ter druge. A je treba opozoriti, da so te osebe vendarle ljudje, ki ali svojo nesrečo nadomeščajo z dobroto ali pa jim pomembno, na primer junaško vlogo dodeli sam pisatelj. Tako je družbeno marginaliziranega Ramunkovega terca socialno rehabilitiral s tem, da mu je dodelil junaštvo med NOB, enako Vestra. Drugače je s *Kurjakom*, »antijunakom Dihurjev in Hudabivške Mete« (Kolar 1981: 301), saj ne samo da je nenavadno grdega obraza, tudi njegov značaj je vseskozi problematičen. Če smo danes, ko smo priča različnim seksualnim interesom, še nakako prizanesljivi do njegovega nagnjenja do kur, gotovo težko sprejmemo Kurjakovo načrtno mučenje živali. S tem Vorancova oseba gotovo ostaja negativna in posebna v florisu upodobljenih značajev.

3

Drugačna, dejansko povsem nasprotna je novela *Samorastniki* (1937), v kateri je pisatelj glavno vlogo dodelil samorastniški materi Hudabivški Meti. Ni nenavadno, da je slovenska literarna zgodovina mater Ožbejevih nezakonskih otrok cenila

v smislu simbola socialne in moralne moči (Zadravec 1999: 278), ki družbeno deklasirani bajtarski sloj dviguje na raven moralnega zakona družbe. Ne nazadnje je pisatelju resnično uspelo Meto in Ožbeja povezati v globoko ljubezensko razmerje, ki se je upiralo logiki kapitala ter ekonomske vsebine zakonske zveze. V *Samorastnikih* tako ne najdemo le oživitve ideje Jurčičevega *Sosedovega sina*, delno tudi *Desetega brata*, ampak njeno izostritev do skrajnih meja. Če je pisec prvega slovenskega romana v obeh delih našel stik z razsvetljsko paradigmo, ta je prek idej Francoza Jean-Jacquesa Rousseauja propagirala svobodno izbiro in iskreno čustvo, potem moramo ugotoviti, da je Voranc v smislu takratne socialistične misli temeljito prestopil njen etični horizont. Prav na tej točki se mi *Samorastniki* danes pokažejo tudi kot problem. Zato, ker je v noveli skoraj romantična vera v moč ljubezni medij, prek katerega avtor realizira misel o rodu, ki bo v pomenu socialno-socialistične preobrazbe zavladal in v družbi uresničil nove ter drugačne norme, vrednote in interese.

Prežihov Voranc je bil brez dvoma nadarjen pripovedovalec in je ob slogovni ter jezikovni pomoči Ferda Kozaka ustvaril imenitna dela slovenskega socialnega realizma, kljub temu pa ne morem spregledati, da so Meta in Ožbej ter z njima zgodba strukturirani s prepoznavnim ciljem. Na tem mestu se seveda lahko vprašamo, ali je sploh mogoče nekaj napraviti ali ustvariti brez intence, in je, če ostanemo na področju literature, denimo novela brez namena sploh mogoča. Voranc je očitno naletel na težavo, ko je moral odločati o občutljivem razmerju med estetskim, spoznavnim in etičnim. Tip tendenciozne književnosti ima v slovenskem literarnem prostoru pred njim razmeroma opazno mesto. S pridigami ga najdemo že v zametkih slovenske pripovedne proze, potem sta tu *Sreča v nesreči* in mohorjanska proza, pa *Martin Krpan*, tudi pri velikem Cankarju bi se kaj našlo, recimo povest *Hlapec Jernej in njegova pravica* (1907), ter še kje. Toda vrnimo se k uporni in plodni Hudabivški Meti ter pisateljevi odločitvi za literarni angažma. Tu ugotavljam, da pisatelju vendarle ni uspelo zamisli o nujnosti političnih sprememb in zgodovinski perspektivi socialno najnižjih slojev organsko vključiti v celoto. Morda tega niti ni nameraval, saj bi lahko bil prikriti družbeno-prevratniški diskurz manj opazen. Če vemo, da je bila v preteklosti slovenska književnost večkrat kontaminirana s krščanskim poukom, nacionalno mitologijo, gospodarsko vzgojo, moraliziranjem, celo z anarhističnimi zamislami, potem moramo tudi ob Vorančevih *Samorastnikih* ugotoviti ne le epsko sliko »legendarne zvestobe, čiste vdanosti in iskrenega plamena ljubezni«, ampak tudi pripoved s poudarjenim socialnim in političnim nabojem. Da se Vorančevo pisanje giblje na nevarnem robu tendencioznosti in ga mestoma tudi prestopa, je mogoče najpregledneje ugotoviti prek nekaterih povzermalnih in v smislu revolucionarnega diskurza zelo izrazitih odstavkov. Naj spomnim na zaključne misli s povratnim pomenskim učinkom:

Nama s Košatom se je najprej zdelo, da je noč skrivnostno tiha. Toda to je bila zmeta. Kmalu sva razločila, kako so šumeli gozdovi okoli Karnic, kako je dihal Obir z enakomernim odmevom svojih večnih vetrov, kako so pljuskali odmevi dravskih valov, tolmunov, kolovratov sem gor do tega slemena, kako so pod

to prečudno kopreno živala in dihala polja in vasi obdravskih logov in dobrav. Nekaj je zazvonilo, kot bi se slišali glasovi potopljenih zvonov iz spečih jezer ... Glasovi, ki so jih čez dan sprejela vase polja, glasovi žag in tovarn, ki so se čez dan nakopičili v globačah in koritih, so zdaj vriskali in zdihovali iz stisnjene, z nižin pregpane sopare.

Ali ni to dih in stok stoterih, tisočerih Hudabivnikov, molitev in kletev, prisega in bojna napoved vseh tistih, ki iščejo vsak svoje lastne Karnice? ... Da, to je bojni klic črnih kovačnic, prečnih jam, ožganih razgonov, stisnjenih zar, zapuščenih globač in kopišč ... to je bojni klic zavrženega, prekletega rodu ... (Prežihov Voranc 1964: 225.)

Druga stvar, na katero je treba opozoriti, je sama glavna oseba. Pri njenem strukturiranju gotovo ne gre spregledati dobrih nastavkov za to, da Meta iz konkretnosti preide v simbol vdanosti in ljubezni ter predvsem moralne avtoritete. A hkrati ne morem mimo signalov, ki kažejo na to, da sta Metina socialna vloga in spol reducirana na rojevanje otrok;³ njen pomen raste sorazmerno z Ožbejevo nezanesljivostjo.

4

Prežihov Voranc je angažirani pisec tudi v svojih potopisih. Pripovedovalčev referenčni krog, v katerega so vpeti ljudje, prej ali slej pripadniki socialnega dna, so politični dogodki, narodnostne prilike, družbene razmere. Osnovna pripovedna strategija teh del je usmerjena k oblikovanju celovitega prikaza ljudi, navad in pokrajine ter zgodovinskih okoliščin in, kar pride še posebej v poštev, podatkov socialne ter nacionalne problematike. Slednje praviloma dobiva obeležje spora in je pomembno idejno gibalno vseh potopisov. Kjerkoli se Vorančev pripovedovalec nahaja, ko išče Drabosnjakov grob (*Če Zila noj Drava nazaj potačo*), ko se druži s Selanci, ki gredo na procesijo (*Nebeški sejem*) ali gleda »z naših bregov in hribov proti temu skrivnostnemu svetu« (*Ob versajskih plotovih*), zmeraj je njegovo razmišljanje namenjeno aktualnim vprašanjem Korošcev in Slovencev med obema svetovnima vojnama. Vsebino potopisnega dela zato sestavljajo dogodki zunajliterarne snovi, ki ne vsebujejo le naremskega materiala, ampak dostikrat še ideologemsko⁴ snov. O tem sem več napisal v članku *Indicijski status Vorančevih potopisov*. Zdaj želim poudariti nekaj drugega, in sicer: v omenjenih delih ne gre le za analizo dogodkov, prilik in ljudi ampak je Voranc ob tem tudi izjemno subtilen popisovalec velikih želja »malih ljudi«. Navajam primer iz *Gospodsvetskega polja*:

»Mati, zakaj pa ga žandarji hočejo imeti ...?«

Zdaj je obstala tudi mati, tri temne postave so se strnile v en sam klobčič, ki se

³ Silvija Borovnik je v članku *Samorastnice v Samorastnikih* Hudabivško Meto prepoznala kot ideološki konstrukt žrtvujoče se matere, njeno materinstvo pa za mazohizem.

⁴ Ideologem je enota, ki jo je zaradi njenega idejnega potenciala mogoče uporabiti pri tvorjenju ideologije.

nekaj hipov ni premaknil. Potem se je materina postava sklonila k črnemu košku (k deklici Micej, op. M. Š.), ga z ljubeznijo pobožala po mrzlih licih in dejala: »Zato ga iščejo žandarji, ker te ima rad, ker nas ima vse tri rad ...«

Dva prezebela obrazka sta začudeno strmela v mater, ne vedoč, kaj vse to pomeni. Mati se je ob pogledu nanju bridko zganila. (Prežihov Voranc 1973: 123.)

Prav zanimivo je, kako je pisatelj tako obsežnega pripovednega zamaha oziroma pripovedovalec, ki je sposoben hkrati slediti politični, socialni in narodnostni zgodovini, jo analizirati, komentirati ter kritizirati, tudi ustvarjalec s prizadetim ter iskrenim čustvovanjem. Morda mu nikjer ni uspelo tako pretresljivo ter predvsem brez vidnega didaktičnega cilja opisati trpljenja in hrepenenja kot v primeru mlade žene, ki z otrokoma na božični večer štirinajst ur pešači po poteh zasnežene Pece, da bi videla moža, političnega emigranta (*Gospodsvetsko polje*).

Za razliko od prejšnjih dveh pripovedi, razen seveda uvoda in sklepa *Samorastnikov*, zgodbo tokrat pripoveduje jazov pripovedovalec.⁵ Tako pripovedno odločitev je lahko spodbudila samo želja po čim bolj avtentičnem pripovedovanju. Potopis je vsebinsko in s stališča naracije sestavljen iz dveh delov. V enem jazov pripovedovalec z močjo »resnične« izkušnje pripoveduje o svojem brezdomstvu, načrtih in porazih, o različnih krajih ter ljudeh, o tujini in domovini. Drugi del, lahko bi bil tudi samostojna zgodba avktorialnega pripovedovalca, pa sledi materi, ki z otrokoma ilegalno prestopa jugoslovansko-avstrijsko mejo, da bi videla moža. Seveda gre za dva tipa pripovedovalca, vendar je prvi s svojo vključenostjo v mrežo dogodkov toliko prepričljiv, da mu bralec pravzaprav brez pomisleka sledi tudi potem, ko pripoveduje zgodbo, v kateri ni bil neposredno udeležen. V smislu iskrenosti in avtentičnosti dajeta pripovedovanju posebno težo nevsiljivo vključevanje povsem preverljivih podatkov in nekakšna posredna prisotnost. Slednje zato, ker bralec hitro in spontano poveže pripovedovalčevo čakanje na obisk družine v nekem celovškem lokalu z vsem tistim, kar se dogaja materi in hčerkama od trenutka, ko se je »mlada žena in dvoje majčkenih deklic« v bajti pod Uršljo goro pripravljalo na pot. Podatek o že omenjenem čakanju na obisk družin je mogoče brez težav združiti tudi s segmentom, v katerem jazov pripovedovalec pove, da je bil on tisti, ki se je na božič leta 1932 peljal v Celovec.

5

Zgodovinsko gledano je roman *Požganica* eno tistih del slovenske književnosti, ki nosi v sebi ne samo analizo narodnopolitičnih razmer, ampak iz obsežnega in sintetičnega pristopa prehaja k napovedovanju novih, tudi čez desetletja še zmeraj aktualnih dogodkov. Premišljeno karakteriziranje oseb, denimo nemškutarja

⁵ Termin jazov pripovedovalec za razliko od termina prvoosebni pripovedovalec ne izpostavlja glagolske osebe pripovedovanja, ampak opozarja na bistvene lastnosti tipa – obseg vedenja, moč čustvovanja, osebna izkušnja itd.

Černuhovega Oteja in zavednega Slovenca Močivskega Petruha, natančno strukturiranje njune vloge v narodnozgodovinsko izjemno dinamičnem času po koncu prve svetovne vojne ter historično utemeljen premislek o za Slovence usodnih dogodkih so pisatelja privedli do različnih in v enotno zgodbo povezanih vzrokov ter posledic. Na eni strani bralec sledi posameznikom, njihovemu oportunističnemu, izdajstvu in koristoljubju, na drugi se sreča z upornimi, celo bojevitimi ljudmi jasno izraženih hotenj. Ob tem ne preseneča, da je Voranc v dejanskih razmerah jasno prepoznal perfidno igro avstrijskega kapitalizma, nesamozavestno slovensko politiko ter brezbriznost jugoslovanskega vodstva. Razvoj dogodkov potrjuje, da je pisatelj s Požganico jasnovidno napovedal koroško zgodovino. Odvisnost od avstrijske gospodarske moči, pomanjkanje narodne zavesti, spori, agresivni asimilacijski procesi, propaganda, socialna podoba in podobno. so v času *Požganice* ter v naslednjih desetletjih privedli do stanja, ko se je nekoč večinsko prebivalstvo močno zreduciralo in sta se zmanjšali njegovi ekonomska moč ter kulturna prodornost.⁶ Če sem prej opozoril na Vorančev izjemen občutek za pisanje o drobnih, na videz povsem obrobni, a za posameznika velikih stvareh, potem moram zdaj poudariti naslednje: literariziranje koroških razmer, logično povezovanje kmečkega proletariata in še posebej tovarniških delavcev s socialističnimi idejami, razčlenjevanje strankarske politike, izpostavljanje socialne ter politične zaostalosti, vera v preživele mite, neizkušenost in naivnost politike, moč nemške kulture, vse to je koroškega pisatelja ustoličilo kot ustvarjalca z izjemnim darom.

6

Ne glede na to, koliko je danes Prežihov Voranc zanimiv za literarno zgodovino in bralec, je treba zapisati: Prežihov Voranc je veliki slovenski pisatelj. Tu seveda ne mislim na nikakršno literarnozgodovinsko rehabilitacijo, ampak na to, da Voranc spada v kanon slovenske književnosti, ne glede na to, kakšna so trenutna pričakovanja bralstva, književne kritike, tudi literarne znanosti. K povedanemu želim dodati še naslednje: umetnikov pripovedni opus je prežet z globoko etičnostjo. Pri tem ne gre le za to, da se zmeraj postavlja na stran zatiranih, ponižanih in v človeškem smislu razžaljenih »konkretnih«⁶ posameznikov, tudi ne samo za branjenje pravičnih odločitev, ampak je bistveno, da pisatelj evetos neprestano išče zvezo med dejanskim življenjem in vero, da dobro obstaja in se je zanj smiselno boriti.

⁶ Več o tem v diplomskem delu Petre Kos *Vdanost v usodo in upor malega človeka v Prežihovih Samorastnikih in Požganici ter njena aktualna povezava z razvojem manjšinskega vprašanja na avstrijskem Koroškem*.

Viri in literatura

Borovnik, Silvija, 1993: Samorastnice v Samorastnikih. Mrdavšič, Janez, in Pogačnik, Jože (ur.): *Prežihov Voranc: zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva*. Maribor: Kulturni forum Maribor. 70–84.

Druškovič, Drago, 1983: *Prežihov Voranc*. Ljubljana: MK.

Druškovič, Drago, in Koruza, Jože (ur.), 1964: *Lovro Kuhar - Prežihov Voranc. Zbrano delo. Druga knjiga*. Ljubljana: DZS.

Druškovič, Drago, in Koruza, Jože (ur.), 1973: *Lovro Kuhar - Prežihov Voranc. Zbrano delo. Deveta knjiga*. Ljubljana: DZS.

Kos, Petra, 2009: *Vdanost v usodo in upornost malega človeka v Prežihovih Samorastnikih in Požganici ter njena aktualna povezava z razvojem manjšinskega vprašanja na avstrijskem Koroškem*. Diplomsko delo. Maribor: FF UM, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Pogačnik, Jože, 1993: Prežihov Voranc in sodobni čas. Mrdavšič, Janez, in Pogačnik, Jože (ur.): *Prežihov Voranc: zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva*. Maribor: Kulturni forum Maribor. 8–19.

Sušnik, Tone, 1957: Beseda o Požganici. Boršnik, Marja (ur.): *Prežihov zbornik*. Maribor: Obzorja. 272–284.

Štuhec, Miran, 1993: Indicijski status Vorančevih potopisov. Mrdavšič, Janez, in Pogačnik, Jože (ur.): *Prežihov Voranc: zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva*. Maribor: Kulturni forum. 85–97.

Štuhec, Miran, 1980: Problem Kurjaka v istoimenski noveli Prežihovega Voranca. *Dialogi* XVI/3. 170–173.

Zadravec, France, 1993: Prežihov »kolektivni roman«. Mrdavšič, Janez, in Pogačnik, Jože (ur.): *Prežihov Voranc: zbornik prispevkov s simpozija ob 100-letnici rojstva*. Maribor: Kulturni forum Maribor. 62–69.